

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію
Островського Валерія Васильовича**

**“Суспільно-політична діяльність Зіновія Красівського (1929–1991 рр.)”
(рукопис) на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України
(Івано-Франківськ : ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”, 2015. – 274 с.)**

У нинішніх складних соціально-політичних обставинах особливої гостроти набула проблема активізації політики формування та консолідації громадянського суспільства. Вагому роль у цьому процесі повинна відіграти історична наука, дослідження якої мають набути засадничого україноцентричного спрямування. Сьогодні інтелектуальна еліта та й пересічні українці виявляють посилене зацікавлення фаховою інтерпретацією категорії націоналізму, його історіософії, практики національно-визвольної боротьби, підґрунтя та змісту найважливіших історичних подій та участі в них ключових персоналій. Зрештою, самоствердження самостійної України неможливе без повернення з небуття імен тих діячів, які стояли біля витоків стратегії і тактики державотворчих змагань українців у другій половині ХХ ст., адже проявами жертвовності вони гідні слугувати прикладом для наслідування. Власне, у такому контексті робота В. Островського “Суспільно-політична діяльність Зіновія Красівського (1929–1991 рр.)” є своєчасною і актуальною.

Обрана дисертантом тема реалізована в рамках цільової комплексної науково-дослідної програми “Історія Галичини. Український національний рух у Галичині: політичний, економічний, духовно-культурний аспекти” (номер державної реєстрації 0109U005847), що над нею працює колектив кафедри історії України ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Дисертація В. Островського є першим цілісним дослідженням життєвого шляху та суспільно-політичної діяльності З. Красівського. Автор повною мірою

досягнув визначених мети і завдань, зокрема докладно висвітлив історіографію проблеми, її джерельну базу і методологію, окреслив фактори, які впливали на становлення та еволюцію світогляду З. Красівського, розглянув його антирежимні дії у 1944–1962 рр., з'ясував етапи, напрями і вагомість його діяльності у підпільній організації Український національний фронт, зазначив факти опору тоталітарній системі в умовах позбавлення волі та внесок у правозахисний рух, охарактеризував його громадську, політичну і релігійну працю наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., осмислення ним української державотворчої проблематики у творчій спадщині, обґрунтував місце та роль З. Красівського в історії України другої половини ХХ ст.

Дисертант відмовився від усталеного підходу до огляду історіографії, тобто її поділу на зарубіжну, діаспорну та вітчизняну. Натомість, обрав оригінальний проблемно-хронологічний принцип її викладу, згідно якого аналізовані праці упорядковано в чотири групи: 1) ті, що висвітлюють генезис націоналізму, зокрема українського, ідейні та організаційні засади ОУН, ОУН(б) та УПА; 2) які розкривають історію Європи у ХХ ст., СРСР, УРСР, незалежної України; 3) дослідження українського опозиційного руху другої половини ХХ ст.; 4) публікації, що стосуються життєпису З. Красівського. Це дало змогу відобразити ідеологічне підґрунтя його поглядів та описати історичний контекст діяльності у розрізі періодів, напрямів, змісту і вагомості.

Пропоноване дослідження підготовлено на основі 632 різновидових історичних джерел. Уперше введено до наукового обігу документи, що зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України. Брак матеріалів у інших державних архівах компенсовано за рахунок фондів громадського архівування, експозицій музеїв, приватних колекцій. Крім того використано чимало мемуарів та джерел усної історії України ХХ ст., зокрема, особистого інтерв'ювання. Весь комплекс джерел не лише оглянуто, систематизовано, обліковано, але й сфотографовано та оцифровано. Тобто укладено своєрідну електронну бібліотеку, матеріали якої можуть бути використані в подальшій роботі чи підготовці нових публікацій.

Методологічною основою роботи слугувала цивілізаційна парадигма, класичні принципи історичної науки. Використано також діалектичний, загальнонауковий, спеціально-наукові та джерелознавчі методи. Позитивом є те, що докладно з'ясовано ключові поняття «суспільно-політична діяльність», «опозиційний», «національно-визвольний», «визвольний» рух, «рух опору/спротиву», «чин», «чинний націоналізм», «антирадянська діяльність», які стосуються теми та часто зустрічаються в тексті.

Дисертант виокремив історичні та ідеологічні фактори, які вплинули на становлення та еволюцію поглядів З. Красівського, підкреслив націоналістичний характер і незмінність його ідейних і релігійних переконань, сформованих на ґрунті “донцовських” ідей та постанов III Надзвичайного великого збору ОУН з урахуванням повоєнної стратегії і тактики ОУН(б). Зроблено висновок про те, що середовище, в якому виростав та виховувався З. Красівський, уподібнює його до уродженців Галичини, діячів українського національно-визвольного (Роман Шухевич, Степан Бандера), згодом його модифікації – антирежимного (Михайло Горинь, Іван Гель та ін.) рухів і наближає до опозиціонерів – вихідців із підрадянської України (В'ячеслав Чорновіл, Микола Руденко), які змалку піддавалися виховним впливам більшовиків, а становлення їх інакомислення відбувалося в роки юності чи й зрілості.

У роботі вперше розглянуто діяльність З. Красівського в 1944–1962 рр., зокрема після вступу до лав Організації українських націоналістів (бандерівців) та участі в Українській повстанській армії, а також під час перебування у концтаборі, відновлення національного життя українців у Караганді, навчання у Львівському державному університеті ім. І. Франка. Оскільки автор задекларував розкриття теми в контексті подій українського опозиційного руху другої половини ХХ ст., то він зумів відобразити особливості налагодження духовно-культурного життя повоєнних виселенців з УРСР і започаткування спротиву компартійному режимові поза Батьківщиною в роки хрущовської “відлиги”.

Окрім того, уточнено місце і роль З. Красівського в підпільній організації Український національний фронт. На основі джерельних матеріалів спростовано нав'язувану окремими особами думку про його намір відійти від активної боротьби. Наголошено на тому, що він таки долучився до розробки ідеології УНФ, позаяк на його "Тактиці" базувалися програмні положення Фронту. Заакцентовано його внесок у розбудову мережі організації, комплектуванні архіву УНФ та гідну поведінку під час досудового слідства, а в підсумку справедливо окреслено масштабність таємної структури в умовах політики неосталінізму.

Рукопис докладно висвітлює перебування З. Красівського в місцях позбавлення волі: Владимирському централі, Смоленській спецпсихлікарні та психлікарнях загального типу. Відтворено його опір тоталітарній системі (налагодження взаємин між політв'язнями, ініціювання резонансних антирежимних акцій, написання збірки віршів "Невольницькі плачі"). Окрім того розкрито специфіку використання радянського пенітенціарного режиму для упокорення опозиції. Зокрема дисертант уперше висунув і обґрунтував гіпотезу про синхронність заходів "генерального погрому" опозиції 1972 р. в УРСР і в тюрмах СРСР, що спрямовувалися на остаточне "вирішення проблеми" руху опору. Також докладно викладено роль міжнародної спільноти, української діаспори у підтримці не тільки З. Красівського, але й інших діячів вітчизняного спротиву. Відстежено їх взаємозв'язки, модифікацію форм протидії владі в умовах змін політичної ситуації в УРСР.

У дослідженні вперше об'єктивізовано роль З. Красівського в діяльності Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод і створенні Української Гельсінської спілки. Адже після арештів засновників УГГ саме він долучився до кола ініціаторів відновлення чисельності та збільшення осередків функціонування групи, а згодом стояв біля витоків УГС. Автор зробив висновок, що вступ З. Красівського до демократичної УГГ не був зрадою його націоналістичних переконань, а лишень пошуком законного поля для реалізації окресленої мети. А коли більшість керівників УГС задекларувала

бачення майбутнього УРСР у формі конфедерації радянських республік, він дистанціювався від цього громадсько-політичного об'єднання, бо виступав за незалежність України.

Розглядаючи участь З. Красівського в УГГ та УГС, здобувач наукового ступеня на його прикладі проаналізував оперативні провокаційні заходи, які планував і втілював КДБ для дискредитації діячів опозиційного руху в УРСР. Наприклад, на основі документів КДБ, показав способи використання агентів-“кротів” у середовищі правозахисників, розгортання сумновідомої справи “Блок”, застосування технології заплямування громадських активістів періоду “перебудови”.

У дослідженні окреслено громадсько-політичну і релігійну активність З. Красівського впродовж 1988–1991 рр., коли він був ініціатором чи учасником багатьох громадських об'єднань правозахисного та просвітницького спрямування, співзасновником націоналістичної партії – Всеукраїнське політичне об'єднання “Державна самостійність України”, керував ОУН(б) в Україні, домагався легалізації Української греко-католицької церкви. Реконструйовано хронометраж його участі у численних акціях “мітингової демократії”. Проаналізовано відображення української націоналістичної проблематики у власній творчості, де він намагався сформулювати концепцію українського націоналізму, оглянути історію поневолення українців, визначити способи здобуття Української Самостійної Соборної Держави, окреслити програму незалежного державотворення, охарактеризувати сутність і перспективи Української революції та фактори націоналістичного чину.

Робота містить ключовий висновок, у якому констатовано, що З. Красівський був гідним представником української політичної еліти, стояв на захисті інтересів своєї нації у боротьбі за її визволення. Його життєвий шлях вартий наслідування, а погляди та прояви чину залишатимуться актуальними в реаліях незалежного державного будівництва в Україні.

Викладені теоретичні узагальнення та практичні кроки об'єкта дослідження підсилено оригінальними додатками. Окремої уваги заслуговує

реконструйоване родинне дерево Красівських, зведені таблиці, де зібрано матеріал щодо вшанування пам'яті З. Красівського. А ще розміщено особисті, сімейні, родинні фото, світлини збірників та його оригінальних творів, ксерокопії студентських документів та матеріалів з архівів СБУ.

Однак, окрім зазначеного, дисертант не уник певних огріхів.

1. Дослідження обмежує життєпис З. Красівського його “суспільно-політичною діяльністю”, а вказані роки “1929–1991” є датами життя З. Красівського. Навряд чи він займався суспільно-політичною діяльністю ще в колисці. Хоча дисертант намагався цю ситуацію якось витлумачити, але ліпше було б чіткіше вказати часові рамки його свідомої активності.

2. Варто обережніше користуватися поняттям “антирадянська діяльність” у назві розділу 3, на с. 16 і далі в тексті. Це словосполучення відображає “кадебістське” формулювання опозиційності. Зрештою, З. Красівський виступав не проти форми державного управління у вигляді Рад, а проти комуністичного тоталітарного режиму. Тому необхідно вживати відповідні терміни.

3. В дослідженні на с. 89–90 докладно описується співкерівництво З. Красівським Центральним проводом УНФ. Такий орган Д. Квецко зазначає вкрай рідко. Він використав цю умовну назву, швидше за все, для вагомості, залучення нових членів та на “пострах” КДБ. Адже провід складався з одного Д. Квецка, хай і з “додатком” З. Красівського. Це питання вимагає скрупульознішого підходу в оцінках.

4. У назві розділу 4 (с. 2 і надалі) вжито словосполучення “український національний процес”. Таке поняття потребує окремого пояснення, що не є предметом даного дослідження. В даному випадку можна було б вживати лексеми “демократизація суспільства”, як ми це зазначили в нашій “Історії України”, “державотворчий процес” або подібні за змістом.

5. На с. 156 мовиться про Акт проголошення незалежності України і його сприйняття З. Красівським. Бажано, щоб його позиція з цього питання була окреслена чіткіше: із зазначенням того, що він оцінював як позитив, а що – як

негатив. До цього дотичне й інше формулювання “З. Красівський <...> не відкидав силового варіанта подолання загарбників” (с. 173). Невже він був таким “ортодоксом”, щоб кликати людей на вірну погибель? Від цього шляху відмовилися навіть найрадикальніші угруповання. Та й у програмних засадах УНФ йдеться про здобуття незалежності всенародним волевиявленням, тобто референдумом.

6. Попри з’ясування змісту суспільно-політичної діяльності З. Красівського, у роботі значна увага приділяється висвітленню його життєпису. Деколи складається враження, що останнє є пріоритетним. Не применшуючи ролі біографічного контексту, все ж було б доцільніше виносити на передній план зазначену складову об’єкта дослідження.

Водночас, згадані зауваження не стосуються базових параметрів, не применшують наукової вартості і суттєво не впливають на якість пропонованого дослідження. Тому на основі аналізу тексту рукопису дисертації й автореферату вважаю, що:

– автором обрано актуальну наукову тему, яка розкрита з урахуванням сучасного стану історіографії, використанням масиву різноманітних джерел, методологічних підходів та інструментарію і вирізняється теоретичною та практичною досконалістю;

– структура роботи вибудована оптимально, за проблемно-хронологічним принципом, розкриває суть політичної, громадської, релігійної і творчої діяльності З. Красівського у розрізі загальноприйнятої періодизації історії України другої половини ХХ ст.;

– запропоновані в роботі судження мають новаторський характер, збагачують вітчизняну історіографію і матимуть практичне застосування;

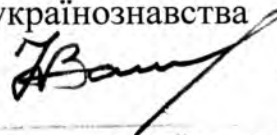
– узагальнення і висновки в підрозділах, розділах та загалом у дисертації є достовірними, аргументованими й об’єктивними;

– дисертація є завершеною науковою працею, що виконана відповідно до визначених вимог з дотриманням правил сучасної української літературної мови, вирізняється достатнім редакторським та естетичним рівнем;

– автореферат дисертації віддзеркалює зміст основної роботи, містить усі необхідні компоненти, відповідає регламентованим технічним параметрам.

Отже, винесена на захист дисертація Островського Валерія Васильовича “Суспільно-політична діяльність Зіновія Красівського (1929–1991 рр.)” на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України відповідає п. 11 “Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент – кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник, старший науковий співробітник
відділу новітньої історії Інституту українознавства
ім. І. Крип’якевича НАН України

 Ю.Д.Зайцев

10 вересня 2015 року

